

A barokk ember

Koháry István ezredes 1686 szeptemberében szabadította fel Szabadkát a török iga alól. Gondolom, nem kell magyarázni, mit jelentett a török hatalom, a török katonaság másfél évszázados jelenléte ezen a vidéken, amiből pedig következik ennek a dátumnak, illetve az eseménynek a jelentősége. Aki nem egy nagy matematikus, annak sem nehéz kiszámítani, hogy kereken 320 év múlt el azóta. Már ez elég ok lenne talán, hogy szót ejtsünk a felszabadító csapatokat vezető Koháry István ezredesről. (Már az elején be kell vallanom, a tudományos metodológia követelményeinek nem felel meg teljesen az a körülmény, ahogy ehhez az adathoz jutottam. Zenta monográfiájában olvastam, ott pedig a szerző Lotharingiai Károly naplójára hivatkozik.) Találhatunk azonban több okot is arra, hogy a felszabadító alakja nagyobb mértékben legyen jelen kulturális közvéleményünkben. Már azért is, mert Koháry mint ember és költő egyaránt a barokk életfelfogásnak, a barokk szellemnek és kultúrának a képviselője, „akinek mintegy 10 000 verssort kitevő költsége a magyarországi udvari szellemű barokk líra betetőzése”. (Varga Imre: A magyar barokk költészet egy változata, ITK, 1973). Egyénisége jellemzésekor életrajzírói nem feledkeznek meg arról a tényről, hogy „mint gyermektelen ember sokat áldozott a közjóra, a szegények gyámolítására, legfőképpen pedig az egyházra s az ifjúság tanítására. Végrendeletében is főúri bőkezűséggel emlékezett meg egyházáról és az iskolákról. Közel 600,000 forintra rúg azon összeg, melylyel a rom. Kath. Egyházakat, szerzeteket, seminariákat s iskolákat gazdagította, ebből több mint 100,000 forintot szegény tanulók segélyezésére rendelt fordítani. Nem feledkezett meg a nagyszombati iskoláról sem, melynek egykor növendéke volt, Kecskeméten kegyesrendi gymnasiumot alapított. A debreczeni hasonló intézetet pedig 31 növendékre convictussal látta el. Már maga e bőkezűsége halhatatlanná tévé nevét művelődésünk történelmében.” (Illéssy János: Gróf Koháry István élete és munkái).

Jobbágypai, kik temetésén nagy számban megjelentek, halála után talán valóban énekelték:

*Hol vagy most vég Fülek ragyogó csillaga,
Fő Koháry István, szegények gyámola,
Árvák és özvegyek kegyelmes jó atyja,
Hozzád járulóknak kegyelmes birája?!*

Az Ének Fülek megégéséről című költeményt Thaly Kálmán a Századokban V. tette közzé.)

Hogy megannyi erénye és jótette ellenére az utókor mégis igen mostohán bánik vele, annak magyarázatát talán abban a tényben kell keresnünk, hogy mindvégig, Rákóczi szabadságharca idején is, kitartott a Habsburg uralkodó mellett. Emiatt Thököly Imre elfogta, mikor a török segítséggel elfoglalta Fülek várát, s miután nem tudta maga mellé állítani, évekig várbörtönben tartotta, de ő semmi szín alatt sem akart a kurucokhoz áttérni, mindvégig labanc maradt. Miért? „Nem hazafiatlanságból, hanem mert Lipótban és utódaiban a barokk világszemlélet értelmében Istentől rendelt abszolút monarchákat látott, a pietas és justitia megtestesítőit. A kor uralkodóideálja a tévedhetetlen, igazságos, jóságos, hatalmas és szigorú egyeduralkodó, ezt látta ő a Habsburgokban, ha azért magyar érzését nem is rejtette véka alá...” (Angyal Endre: Koháry István, a barokk ember, Vigilia, 1937.)

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcát történelmünk legszentebb eseményei között tartjuk számon, s amíg a Habsburg önkényuralom elleni harcához a magyar főnemesség jelentős része csatlakozott, Koháry kitartott az uralkodó mellett és segítette azt a lázongók ellen. A nemzet emlékezete ezt mintha sosem tudná neki megbocsátani. Meggyőződése volt, hogy a magyarság számára a legnagyobb rossz a török veszedelem (ebben nyilván nem tévedett, a török pusztítás következményeit évszázadokkal később is érezzük), ettől pedig a nemzet egyedül nem, csak az osztrákokkal együtt harcolva tud megszabadulni. Ő maga s családjának több tagja is számos

török elleni ütközetben ontotta vérét (Kalapis Zoltán irt a péterváradai ütközetben /1716/ részt vevő három Koháry fivérrel. Kettőjük barokkos síremléke a Szent György templomban található.)

Méltatói igyekeznek magyarázatot találni az uralkodóhoz hű magatartására. A már említett Angyal Endre kiemeli: „Koháryt barokk emberré már nevelése tette, jezsuita iskolázása Nagyszombatban és Bécsben... a jezsuita szellem világformáló erején kívül benne él a magyar főúri költészet Balassiból kiinduló Rimayn át vezető tradíciójában, s kapcsolat fűzi Gyöngyösi Istvánhoz is...”

Az imént idézett Varga Imrénél olvashatjuk: „A vallásosság, a hűség, a Konstancia, a hősiesség, a világ semmibe vétele az örökéletért, a jócselekedetek stb. olyan eszmék, melyeket már a jezsuiták iskolájában életcélként tanult meg Koháry, melyek szerint élt. Neki szilárd támaszt minden megpróbáltatása közt a világot és benne az emberek sorsát gondviseléssel irányító isten-eszme jelentett, a mulandó földi életet sub specie aeternitatis szemlélete, előkészületként a barokk fantáziával elképzelt szépséges, pompázatos túlvilágra, az örök élet boldogságára. Ebben az életelvben gyökeredzik végső soron Koháry barokk világnézetének minden eleme, magatartásának minden mozzanata: vallásossága, miszticizmusa, aszketizmusa, hűsége a felkent királyhoz, visszautasítása a magyarországi elégedetlenek, a „lázdók” (Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc) politikai elgondolásainak, a velük való együttműködés gondolatának...”

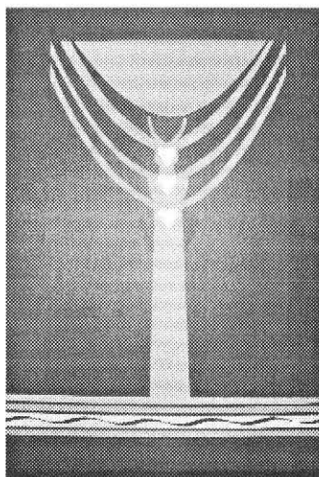
Az uralkodók bőségesen megjutalmazták hűségéért, a török elleni harcokban való részvételéért és más szolgálataiért, de előbb idézett végrendeletéből láthatjuk,

hogy a szerzett nagy gazdagságot nem pocsékolta el, hanem a nemzet javát szolgáló építkezésekre, templomok, iskolák, konviktusok építésére, berendezésére fordította, s - érdemes még egyszer kiemelni - százezer forintot hagyott a szegény sorsú tanulók megsegítésére! Valóban elmondható: nemcsak szavakkal, de minden tétével a törökök kiűzésére s a felszabaduló ország, a nemzet gyarapítására törekedett. Nem lehetne akár példakép is?

A történelem, persze, sosem ismétlődik, a hasonlóság azonban nem elhanyagolható. Akkor a török iga alatt nyögött a kontinensnek ez a része, a nyugatabbra fekvő országok rettegtek a veszélytől. Aztán jött a felszabadítás. Ez a barokk ideje. Most a kommunizmussal volt így, mi nyögünk alatta, Nyugaton rettegtek tőle. Mint akkor a török veszedelem, most elmúlt a kommunizmus réme is. Új eszmék, új ideálok, új emberek, embertípusok születnek: mi vagyunk a megalkotói. Vagy csak a szemlélői? Koháry, az észak-magyarországi főúr, hadvezér és költő talán lehetne egy modell.

És persze, az új eszmeáramlatok akkor sem Európának az idegen iga alól felszabadult, elszegényedett részén születtek, a barokk nyugatról áramlott át és jelent meg a lassan magukhoz térő népek irodalmában, építészetében, képzőművészetében, életformájában.

Koháry István ezredes 1686 szeptemberében szabadította fel Szabadkát a török megszállás alól, ennek idején van 320 esztendeje, éppen ezért a közvéleményben a mostaninál nagyobb mértékben jelen kellene lennie mint embernek és költőnek egyaránt: a barokk életfelfogásnak, a barokk szellemnek és kultúrának a képviselőjeként.

Cantata profana III.